

L'AU DEL PARADÍS EN LA CULTURA VISUAL MODERNA

JOSÉ RAMÓN MARCAIDA

CENTRO DE HUMANIDADES Y CIENCIAS SOCIALES (CSIC)-UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE MADRID.

Des de l'arribada dels primers exemplars dissecats a Europa, al voltant de la segona dècada del segle XVI, l'ocell del paradís esdevingué un dels objectes més preuats pels naturalistes i col·leccionistes de curiositats. Al costat de l'extraordinària bellesa del seu plomatge i dels seus exòtics orígens —sobretot de Nova Guinea—, el motiu de tanta expectació es trobava en la pretesa naturalesa àpoda d'aquelles criatures. Un tret carregat de simbolisme que desafiava obertament la teoria aristotèlica segons la qual totes les aus estaven dotades de potes. D'aquesta manera, segons la creença transmesa per viatgers i comerciants europeus, i confirmada pel tipus d'exemplars amb els quals traficaven —ocells morts, mai vius, als quals se'ls havia amputat les potes—, l'au del paradís fou presentada com una au «divina» (*manucodiata*, «ocell diví»), que romanía en vol constant, sense posar-se mai enlloc, aliena als afers mundans.

La notícia d'aquest prodigi natural no només va generar un encès debat entre els naturalistes, sinó que també despertà un gran interès des d'una perspectiva visual. Entre les formes de visualització dedicades a l'ocell van destacar els gravats inclosos en els tractats d'història natural, les il·lustracions d'exemplars conservats en col·leccions, els llibres d'emblemes i heràldica —on la *manucodiata* era interpretada com a símbol de diligència o d'austeritat— i, sobretot, a començaments del segle XVII, la pintura. La representació pictòrica de l'ocell trobà un espai en un ampli ventall d'obres, des d'aquelles basades en

Figura 9. Au del paradís a: NIEREMBERG, Juan Eusebio (1635), *Historia naturae*. Antuerpiae, Ex officina Plantiniana Balthasaris Moreti, p. 210.

escenes bíbliques, com ara l'entrada dels animals dins de l'arca de Noè, fins a les composicions al·legòriques dedicades als quatre elements —amb Jan Brueghel el Vell, decidit a plasmar en els seus quadres el coneixement naturalista més actualitzat, com el seu més gran impulsor.

La imatge que mostrem aquí procedeix del llibre *Historia naturae*, del jesuïta madrileny Juan Eusebio Nieremberg. Publicada a Anvers el 1635, aquesta obra és el resultat d'un pro-

jecte teologiconaturalista d'interpretació de la natura —exòtica i pelegrina, en especial— que cercava articular un lligam entre coneixement natural i doctrina religiosa. Nieremberg, defensor de la naturalesa àpoda de la *manucodiata*, discuteix aquí el cas de manera exhaustiva com un exemple de la presència d'actituds virtuoses en el món animal.

La xilografia, la primera de les tres incloses en *Historia naturae*, és una versió semblant a l'oferta per Conrad Gesner al tercer volum de la seva obra *Historiae animalium* (1555). De fet, el gravat original de 1555, reproduït en nombroses obres posteriors entre les quals s'inclouen des de les del mateix Gesner fins a les d'autors com Belon, Boaistuau, Paré o Aldrovandi, va constituir durant molt de temps la referència visual més coneguda de l'au del paradís. La xilografia de *Historiae naturae*, possiblement obra del gravador i col·laborador de Rubens Christoffel Jegher, ens resulta útil per il·lustrar allò que William Ashworth ha caracteritzat com la presència «persistent» de certes representacions paradigmàtiques al llarg de la història natural moderna. La imatge, dissenyada i impresa vuit dècades després de la versió original publicada per Gesner, exemplifica el pes de la tradició, textual i visual, en el camp de la història natural. Una gravetat, el d'aquestes representacions «persistents», que contrasta amb la prestesa d'altres formes de visualització com la pintura, on molt aviat l'ocell del paradís començà a ser representat amb potes.

Lectures recomanades

GARCÍA ARRANZ, J.J. (1996), «Paradisea Avis: La imagen de la naturaleza exótica al servicio de la enseñanza didáctico-religiosa en la Edad Moderna», *Norba-Arte* XVI, 131-152.

MASON, P. (2009), *Before disenchantment. Images of exotic animals and plants in the early modern world*, London, Reaktion Books.

B. ASHWORTH Jr., W. (1985), «The persistent beast. Recurring images in early zoological illustration», a Ellenius, A. *The natural sciences and the art*, Stockholm, Almqvist, 46-66.